

به دنبال عمل عباس باشیم نه علم عباس

بی‌شک یکی از نمادهای خرافی و سمبل‌های مورد استفاده در مراسم عزاداری شیعیان، سقاخانه‌ها، طراحی‌ها و نقاشی‌های مذهبی نماد دست راست گشوده یا خمسه است.

بی‌شک یکی از نمادهای خرافی و سمبل‌های مورد استفاده در مراسم عزاداری شیعیان، سقاخانه‌ها، طراحی‌ها و نقاشی‌های مذهبی نماد دست راست گشوده یا خمسه است.

به گزارش سرویس اندیشه خبرگزاری رسا، کف دست راستی که در فرهنگ کنونی شیعیان بر روی پرچم‌ها، علم‌ها و علائم مذهبی شیعیان نصب می‌گردد و عده‌ای به آن دخیل می‌بندند و از آن حاجت می‌طلبند، به دست حضرت عباس تعبیر شده و نمادی از جانبازی‌ها و فداکاری‌های ایشان در واقعه عاشورا شناخته می‌شود؛ در حالی که این نماد، راهی طولانی از خرافه‌های مردم باستان فینیقیه و سمبل‌های مصریان باستان تا باورهای مذهبی دین یهود و مسیحیت پیموده است.

سمبل یک دست راست گشوده که توانایی دفع چشم زخم را دارد، به حمسه معروف است. حمسه Hamsa یا خمسه (به زبان عربی) در لغت به معنای پنج بوده و اشاره به پنج انگشت یک دست دارد. در زبان عبری نیز این نماد با نام Hamesh (به معنای پنج) شناخته شده و به عنوان یکی از لوازم زینتی مورد استفاده یهودیان قرار می‌گیرد. (1)

در کف این دست، چشم چپی خودنمایی کرده که شباهت فراوانی به تک چشم شیطان پرستی دارد؛ اما در اسلام، به این نماد دست فاطمه نیز گفته می‌شود. منظور از فاطمه، دختر پیامبر اسلام (ص) حضرت فاطمه زهرا (س) است؛ اما برخی مسیحیان از این نماد با عنوان دست مریم مقدس نام برده‌اند. با این حال یهودیان بر این باورند که این نماد، یادگاری از مریم، خواهر حضرت موسی (ع) و حضرت هارون (ع) است. (2)

تاریخچه

اگرچه حمسه یا خمسه واژه‌ای عربی بوده و قرن‌ها به عنوان یک سمبل مذهبی مورد توجه ادیان مختلف قرار گرفته است، اما نخستین سرخ‌های استفاده از نماد حمسه در تاریخ، به زمان باستان و بین النهرین (عراق کنونی) باز می‌گردد.

برخی بر این باورند که دست راست گشوده شده که امروزه به عنوان علامت جهانی حفاظت و امنیت مورد استفاده قرار می‌گیرد، نشانه‌ای از دست الهه ماه و امنیت کارتاژ، تانیت (Tanit) بوده که قادر به رفع خطرات و شفای بیماران است. (3)

این سمبل پس از ورود به فرهنگ مصر باستان، به نماد دست فرعون تبدیل شده و سپس به آرامی در دین یهود وارد شده و به عنوان دست یاری رسان به حضرت موسی (ع) شناخته شد.

شباهت نماد دست مریم بابلیک (خواهر حضرت موسی) به تمثیل دست حضرت عباس

حمسه در ادیان و مذاهب

یهودیان از این نماد برای تمجید عایده (مریم) خواهر حضرت موسی (ع) به دلیل دنبال کردن سببی که حضرت موسی (ع) در آن بود استفاده کردند. از دیدگاه یهودیان، شخصی که محافظ حضرت موسی (ع) بوده تا در آب نیافتد و غرق نشود، مریم خواهر آن حضرت بوده است.

دست حمسه در فرهنگ یهودیت و به ویژه در جوامع یهودی میزراهی و سفاردیک، از محبوبیت بالایی برخوردار است. بسیاری از یهودیان معتقدند که پنج انگشت به معنای حواس پنج‌گانه‌ای است که خداوند به انسان عطا کرده و می‌بایست توسط این نماد از خداوند تشکر کرد. (4)

سیر تحول نماد کف دست راست: فینیقیه (بالا سمت چپ) یهودیت و کابالا (بالا وسط) بودا (بالا سمت راست) مسیحیت (پایین سمت چپ) اسلام (پایین وسط) مذهب تشیع (پایین سمت راست)

این نماد به هند و بودائیسیم نیز وارد شد و مورد استقبال بسیاری از هندوها قرار گرفت. پنج انگشت در دین هندوها به نماد پنج عنصر طبیعت و پنج مرکز انرژی در بدن (چاکرا) معروف است. (5)

اما ظهور این نماد به عنوان وسیله‌ای برای رفع چشم زخم در اسلام، به قرن نهم پس از میلاد و روی کار آمدن فاطمیان در شمال آفریقا باز می‌گردد. فاطمیان شیعه اسماعیلیه بوده و نام سلسله خود را از حضرت فاطمه (س) وام گرفتند؛ ایشان علاوه بر حکم رانی بر مصر، تونس و مراکش توانستند سیسیل ایتالیا، سوریه و فلسطین را نیز به قلمرو خود بیافزایند.

هم جواری با فرهنگ مصر باستان و یهودیان و مسیحیان زیر سلطه، سبب شد دست مریم به دست فاطمه تغییر کند و فرهنگ خرافی آن در خصوص لزوم توسل به این نماد برای ایمنی در برابر پلیدی ها، در اسلام وارد شد. (6)

در حال حاضر، دست فاطمه در بیشتر کشورهای اسلامی و غیرشیعی برای رفع چشم زخم مورد استفاده قرار می گیرد.

نماد دست فاطمه با تک چشمی در میان کف دست

دست فاطمه

گفتنی است با جستجوی عبارت (Hand of Fatima) به معنی دست فاطمه در بخش تصاویر موتور جستجوگر گوگل، تصاویر زننده و مستهجن از انواع خالکوبی ها با موضوع حمسه در معرض نمایش قرار می گیرد که به دلیل حفظ شئون اخلاقی و اسلامی، از انتشار آن ها معذوریم.

مناجم ویکر «menachem wecker» خبرنگار یهودی تبار روزنامه واشنگتن پست و سردبیر روزنامه Jewish Daily Forward درباره دست فاطمه یا حمسه اینگونه می نویسد: «با تدبیر در فرهنگ عامه و فولکلور اسلامی، دست فاطمه نمادی از ایمان تلقی می شود؛ وقتی علی همراه با زن جدیدش وارد خانه شد، فاطمه در آن زمان در حال پخت و پز بود که ناگهان ملاقه سوپ از دست او بر زمین می افتد. فاطمه برای حفظ آبروی علی در مقابل زن جدیدش، هم زدن سوپ را با دست برهنه ادامه می دهد و به سوزش دستش اهمیتی نمی دهد!»

مناجم ویکر، خبرنگار یهودی تبار واشنگتن پست

ویکر در ادامه می افزاید: «طلسم مورد علاقه مسلمانان در واقع بخشی از سنت یهودیت در شمال آفریقا و خاورمیانه است؛ چرا که در نسخه های خطی کابالایست، از این طلسم سخن به میان آمده است. حمسه، به عنوان نمادی کابالایی امروزه بار دیگر رونق گرفته و پیروان مشهور این مذهب همچون مدونا، بریتنی اسپیرز و دمی مور، با استفاده از این جواهرات، توانسته اند نظر عموم مردم را به حمسه و دیگر لوازم کابالایی جلب نمایند.»

او در مقاله «چگونه جهان می آموزد که یهودی باشد» می افزاید: این نماد کابالایی معمولا در خاورمیانه، بر بالای در خانه ها، نقاشی شده یا نصب می شود؛ از طرفی بر بالای سر مادران باردار و یا نوزادان نیز نصب می گردد. این نماد برای مقابله با چشم زخم استفاده شده و پادزهری برای بیماری، مرگ و حتی بدشانسی در نظر گرفته می شود. (7)

برونو باریاتی محقق و نویسنده سوئیسی معتقد است در حالی که حمسه در جهان اسلام یک نماد اسلامی تلقی می شود، در جهان مدرن غربی امروز، بی شک نشانه ای از نمادهای جنسی است. (8)

لازم به ذکر است، دست فاطمه یا حمسه، از سوی هیچ یک از فرق شیعی مورد استفاده قرار نگرفته و به دلیل ماهیت فراماسونری آن و وجود تک چشم در میان کف دست، ایرانیان از استفاده از آن سر باز می زنند.

دست ابوالفضل

اما در میان شیعیان، از این نماد به نحو دیگری استفاده می شود. با تغییر طرح چشم میان کف دست، به نام حضرت ابوالفضل(ع)، حمسه در میان شیعیان، مجازی از فداکاری حضرت عباس تلقی شده و اکنون پنجه فلزی بر سر پرچمها، علمها و علامتهای چندتیغه در دسته های عزاداری شیعیان نصب می شود؛ همچنین شیعیان به نیت برآورده شدن حاجات و گشایش گره از کارشان، پنجه هایی ساخته شده از طلا یا نقره و یا فلزهای دیگر را به در و ضریح امامزادگان و پنجره و دیوار سقاخانه ها دخیل می بندند. بر سر برخی گنبدها و گل دسته های امامزادگان و مساجد پنجه هایی با انگشتان گشوده یا بسته کار گذاشته اند. در درون جام های برنجین یا مسی، برخی سقاخانه ها نیز پنجه های فلزی نصب می شود که آن را بدون اطلاع از مبدأ این المان، نماد دست سقای کربلا می دانند.

حال باید تأملی در این باب کرد که چرا سمبل یکی از خدایان عصر کارتاژ و فینیقیه، در گذر زمان و عبور از نمادگرایی کابالایست و یهودیت، با گرفتن رنگ و بوی خرافی، افزون بر رفع چشم زخم، مدعی شفا و شفاعت نیز می شود؟

اما مسأله مهم تر در این بین، آن است که چرا نمادهای عاشورایی و اسلامی ما، با برداشتی عین به عین از نمادهای خرافی دیگر فرهنگ ها، با تغییراتی اندک و بدون بازتعریف مشخص، مورد استفاده قرار می گیرند و افزون بر آن، با منتسب کردن این نمادها به ائمه اطهار(ع) و اولادشان برای منزه جلوه دادن این قبیل سمبل ها، تلاش های فراوانی صورت می گیرد.

و در آخر چه عاملی سبب می گردد یک نماد خرافی اسلامیزاسیون شده شکل گرفته از تهاجم فرهنگی سالیان دور، به جای عمل عباس علمدار به روی علم هیئات مذهبی قرار گیرد؟

ادامه دارد...

منابع:

1. Artistry of the Everyday: Beauty And Craftsmanship in Berber Art. Peabody Museum Press, Harvard University, 2008. page 12
(کتاب هنری برای تمام فصول، زیبایی و مهارت در هنر بربر؛ موزه مطبوعات پیبادی، دانشگاه هاروارد، 2008، ص 12)
2. Perennial Books, Harper *Perennial* 1970, p. 186.
(کتاب‌های ابدی، اثر هارپر پرنینال، 1970 ص 186)
3. Jews, Myth and History: A Critical Exploration of Contemporary Jewish Belief. Silver, 2008, p. 201.
(یهودیان، افسانه و تاریخ: کشف اعتقاد یهودیان معاصر، 2008 ص 201)
4. Jewish Magazine. "[Angels and Demons](#)". Jewishmag.com. Retrieved 2013-06-25
(مجله یهودی فرشتگان و شیاطین منتشر شده در 2013/06/25)
5. Beyond The Exotic: Women's Histories In Islamic Societies. Sonbol, 2005, pp. 355359.
(کتاب فراتر از واقع: تاریخ زنان در جوامع اسلامی. 2005 صص 355 تا 359)
6. کتاب: الدولة الفاطمية الكبرى، مختارات من عارف تامر، المكتبة الفاطمية (٣)، دار آل البيت، ط١، ٢٠٠٧.
www.menachemwecker.com
7. [The Symbols Origin and Meaning](#) by Bruno Barbatti, page 205.
(منشا و مفهوم نمادها، اثر برونو باریاتی ص 205)